

Bárka

Ablak a kortárs magya

online

Bárka

XXVIII. 2020/4.

Bárka

IRODALOM, MŰVÉSZET, TÁRSADALOMTUDOMÁNY

ZALÁN TIBOR: Alkonyi tünődések ■ **SIMAI MIHÁLY:** A négyszer 21 év balladája ■ **KARÁCSONYI ZSOLT:** Ha nem felejtetted el a módszert ■ **TOMPA GÁBOR:** Átutazás, Megfeleltetések ■ **KOVÁCS DOMINIK-KOVÁCS VIKTOR:** Az Oles-Szudi vonal ■ **GYÖREI ZSOLT:** A járvány első napjaiból ■ **MÁRTON LÁSZLÓ:** Hű ■ **GRECSÓ KRISZTIÁN:** Évsoroló ■ **TRIANON – 100:** **VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ:** A trianoni nyár elé ■ **KOLLAR ÁRPAD:** D É L 1 0 0 ■ **ERDÉSZ ADÁM:** Visszatekintés száz évre ■ **BANNER ZOLTÁN:** Trianon tornyából ■ **SZERÉNYI GÁBOR:** Trianon – anizsz 100 mondatban – Az igazságtétel ígérete. Sárkány Győző mitikus víziójában ■ **BALOGH TIBOR:** Hattá zárt haza – Tizenhárom almafa a Nemzeti Színházban ■ **KRITIKÁK:** Láng Zsolt, Szilasi László, Barnás Ferencés és Lakatos Mihály könyveiről

Fazekas Sándor

A testet öltött ideál

William Shakespeare 75. szonettjének új fordítása

Miért kell – és hogyan lehet – újra lefordítani Shakespeare 75. szonettjét Szabó Lőrinc – és oly sok más, kevésbé ismert fordítás – után? Az ötlet merészsége ellenére sem új: nem túlzás azt mondani, hogy reneszánszát éli a Szonettek újrafordítása; a *Bárka* olvasói nemrégiben Szabó T. Anna rövid kommentárral ellátott változatát is olvashatták. Saját teljes szonetciklusfordításom^[1] létrehozását az a körülmény indokolja, hogy Győry Vilmos és Szász Károly kezdeményezése nyomán, Szabó Lőrinc ihlető példáját követve, mindeddig nem született olyan fordítás, amely ne a költői szabadságot részesítette volna előnyben a filológiai alaposággal szemben. Természetesen nem vitatom azt a jogot, hogy mindenki igényeinek megfelelően közelítsen a szöveghez, vagy alkossa újra azt a maga nyelvén, olyan fordítás azonban mindeddig nem látott napvilágot, amely igyekezett volna minél hívebben tolmácsolni a szöveget – és a közhiedelemmel ellentétben Szabó Lőrinc szövege sem ilyen. Mind formai, mind nyelvi, mind tartalmi szempontból eltávolodik az eredetitől; s ez a távolság versenként változik, nem egyenletes a fordításon belül. Szabó T. Anna dolgozata vizsgálta ezt a fordítást, és sok fontos vonására felhívta a figyelmet; erre a munkára én magam is támaszkodom. Fordításom célja egy

mind formai, mind tartalmi szempontból hű, ugyanakkor pedig kellőképpen modern nyelvezetű fordítás létrehozása. A versformát illetően a ritmikát, a szótagszámot és a hímrím-nőrím váltakozást is igyekszem betartani, a David Crystal által rekonstruált korhű kiejtést figyelembe véve. Alapkiadásként eddig Stephen Booth, Colin Burrow és Katherine Duncan-Jones kiadásának legutóbbi verzióját használtam, de Paul Edmondson és Stanley Wells legfrissebb változatát is hasznosítom majd. A kellőképpen modern nyelvezet alkalmazása szintén nehéz feladat; maga a fordítás valójában ebben az esetben, mint tulajdonképpen mindig, kompromisszum e három fontos szempont között. A kérdés az, sikerül-e megtalálni a helyes arányokat. Az alább olvasható változat még csak a harmadik variánsa a szövegnek: vélhetőleg sok javításon átesik, mielőtt könyv formájában is megjelenhet majd.

A vers egyike a legismertebb és legtöbbet fordított szonetteknek. [Szabó T. Anna e lap virtuális hasábjain mutatta be saját verzióját.](#)

A világirodalom egyik legismertebb szerelmes verse férfihoz és nőhöz írottként egyaránt olvasható, bár tudjuk, hogy a Szonettek címzettjéhez – egy fiatal férfihoz, feltehetőleg Southampton grófjához – szól. Shakespeare költői kifejezőkészségét nem köti semmiféle szabály; egyetlen célja a tetszés, ezt pedig hihetetlen elegancia és tartalmi többértelműség révén éri el.

A szöveg a gazdagság és az étkezés helyenként meglehetősen anyagi és testies metaforikáját alkalmazza. Szabó Lőrinc fordítása – mint azt Szabó T. Anna disszertációjában kimutatta – sokat merít Stefan George német változatából. A klasszikussá vált fordítás némileg megemeli, megszépíti a verset, ezt igyekszem elkerülni. Az első sor esetében is próbáltam a betű szerinti értelmezés mellett maradni, de a gondolat helyett a gondolat otthonát jelentő elmét vontam be a sorba. (Burrow úgy értelmezi a sort, hogy „úgy táplálsz a gondolataimat, ahogyan az étel a testet”. Ezzel az értelmezéssel érték egyet leginkább.) A Shakespeare-fordításoknak általában is problémája, hogy nagyjából a romantika kialakulása óta töretlen Shakespeare-kultusz nyomot hagyott a fordításokon is. Nádasdy Ádámnak igaza van: ha Shakespeare azt írja, hogy „Come!”, ami magyarul annyit tesz, hogy „Gyere!”, akkor a fordítások – Nádasdy kivételével – hajlamosak Arany hibájába esni, és „Jöjj, ó jöjj!”-szerű megoldáshoz folyamodni. Bármilyen szép is, Szabó Lőrinc klasszikus műfordítása sem mentes ettől a hajlamtól, itt csak egyetlen sort említenék: „s tavaszi zápor fűszere a földnek”. Az angol eredetiben (*As sweet-seasoned showers are to the ground*) ebből sem a fűszer, sem a tavasz nem szerepel. A *sweet-seasoned* itt édes évszakot jelent – de nem csupán tavaszt. Ha megnézzük a többi szonettet, a tavasz és a nyár ilyen, és összetartozik, a pozitív, teremtő erők évszakai. Ezzel szemben az ősz és a tél már negatív jelentéstartalmakat hoz magával: az egyik az öregedés, a másik a halál metaforája. A tavasz és a nyár a szépség, a bőség ideje: a Természet egy allegorikus, termékenységget szimbolizáló szépséges nőalak uralma alatt áll, amely a Világegyetem teremtő erejét jeleníti meg. Vele szemben az Idő küzd: Saturnus–Kronosz az

antik mitológiából, férfi, kaszával és sarlóval, aki felfalja saját gyermekeit; az elmúlás és a pusztulás szimbóluma, mely számos szonettben a Természet által létrehozott javakra támad. Előbbihez tartozik tehát az első kettő, utóbbihoz a második két évszak az évben. Ebben a szonettben persze egyértelműen a teremtés feletti öröm a meghatározó, ezt azonban nem a szokásos petrarkista metaforikával fejezi ki a költő: anyaghoz kötődő képekkel mutatja be, mint az evés testi élvezete, és a gazdag öröme a megszerzett javak felett. Ellenreakció ez korának költészetére, amelyben a szellemi, megszépített irány volt az uralkodó: Petrarca Laurája égi lény, Shakespeare-é azonban nagyon is földi, materiális és érzékeinkkel felfogható tulajdon lesz. Shakespeare új beszédmódokkal kísérletezik, miközben kortársait gyakran kritizálja, bár nagyon sok mindent tőlük, Petrarcától és angol követőitől merít. Fordításom függelékében igyekszem a kortárs forrásokat is bemutatni és lefordítani. Philip Sidney, John Dryden, Thomas Champion és Michael Drayton is közéjük tartozik; ha az ő szövegeiket megnézzük, Shakespeare eredetisége egészen más színben tűnik fel előttünk. Pontosan úgy van ez, mint színdarabjai esetében: ott Thomas Kyd, Ben Jonson, John Webster vagy Thomas Middleton ismerete segít bennünket a halhatatlan remekművek mélyebb értésében. Felidézheti a vers bennünk a Villon-féle *Ellentétek balladáját* is, hiszen a szerelem ellentmondásosságát hasonlóan paradox képekben fejezi ki, azzal a különbséggel, hogy Villonnál az ellentétek egyidejűleg jellemzik a szerelmet, Shakespeare-nél a javakból való részesülés és az azoktól való megfosztottság folyamatosan, hullámzásszerűen változtatja egymást.

Másik, helyenként csak a jegyzetekben feloldható nehézség a fordító számára a többértelműség, amely ebben a szövegben bár több helyen jelen van, a hatodik sorban jelentkezik talán legplasztikusabban. A 'kor' kifejezés többértelművé teszi a sort; nem pusztán arról van szó, hogy az öregedés – magyarul: Kronosz, az Idő – veszélyezteti a címzettet. Shakespeare-nél bármely sorból előbukkanhat egy latin mondás; itt is ez történik. A közmondásgyűjteményekben szereplő latin szállóige, amely ott munkálkodik a sorban, a következő: „*fit puer angelicus daemon veniente senecta*”, ami annyit tesz: „angyali gyermekből sátánt formálhat a vénkor.” Erre a mondásra utal az időhöz képest Shakespeare-nél ritka 'kor' kifejezés. A másik olvasat az lehet, hogy saját nyugtalan korszakának forgatagától félti a beszélő a címzettet. Mint gyakran a *Szonettek* esetében, itt is van egy domináns és egy másodlagos jelentés – mindkettő fontos, csak különböző mértékben.

A hetedik sor a versen végigvonuló fősvény-metaforikához tartozik. Shakespeare nyelvileg és képileg különböző, szerelmi költészetben nem szokásos metaforákkal teszi változatossá költeményeit: igyekszem ezeket megtartani. Bryson is felhívja a figyelmet arra, mennyire erősen kötődik Shakespeare nyelve a korabeli angol mesterségekhez, iparokhoz, kereskedelmi vagy gazdasági élethez; ez jól megfigyelhető ebben a versben is.

75.

1 Elmém kíván, mint ételét a lét,
2 s az édes évszak záporát a föld;
3 úgy küzdök érted és nyugalmadért,
4 akár fukar, kit kincse meggyötört.
5 Most büszke élvezője, s csakhamar
6 fél, kincsét elragadja majd a kor;
7 mohó szívem ma négyszemközt akar,
8 majd, hogy lássák a kéjt, mit birtokol.
9 Van, hogy jóllakom, csak ha nézlek én,
10 majd meg tekintetedre éhezem,
11 nincs más öröm, mi kell, s mi még enyém:
12 amim van, óvom, vagy tőled veszem.
13 Így éhezem s csömörlök napra nap:
14 a sors vagy ad, vagy tőlem elragad.

Válogatott bibliográfia:

The Arden Shakespeare. Third Series. Shakespeare's Sonnets. Revised edition. Ed. by Katherine Duncan-Jones. Methuen Drama, London, 2010. ISBN 978 1 408 01797 5

Shakespeare's Sonnets. Edited with analytic commentary by Stephen Booth. Yale University Press, New Haven and London, 2000 (first edition: 1978).

Shakespeare's Sonnets, ed. by Colin Burrow, Oxford University Press, 2002.

David Crystal: Transcriptions of Shakespeare's Sonnets, 2007. www.davidcrystal.com

A Companion to Shakespeare's Sonnets, ed. by Michael Schoenfeldt, Blackwell Publishing, Malden-Oxford-Victoria, 2007, 405–425.

Oxford English Dictionary, www.oed.com

Qxquarry Shakespeare, www.shakespeares-sonnets.com

Shakespeare's words

www.shakespeareswords.com (new edition, 2018, edited by David Crystal and Ben Crystal)

<https://www.sparknotes.com/nofear/shakespeare/sonnets/>

Helen Vendler: The Art of Shakespeare's Sonnets. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England, 1997.

Bill Bryson: Shakespeare, az egész világ színház, ford. Erdeős Zsuzsanna, Akadémiai, Budapest, 2013.

[1] A munka a Magyar Művészeti Akadémia hároméves alkotói ösztöndíjának támogatásával készül.

Megjelent a Bárka 2020/2-es számában